

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "hşb" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hşb" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "hşb" md.; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 101-103; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 622; Belâzûrî, *Ensâb*, V, 231, 242, 270, 272; Dineverî, *el-Ahbbârü't-tuvâl*, s. 289-290; İbn Rüste, *el-A'lâku'n-nefise*, VII, 218; Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 684, 693, 694-695, 1798, 1804; İbn Abdürabbih, *el-'İk-dû'l-ferid*, II, 408; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 106; a.mlf., *et-Tenbih* (nşr. Abdullah İsmâil es-Sâvî), Kahire 1357/1938, s. 270; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, V, 133; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, IX, 17, 19; Hârizmî, *Mefâtihu'l-'ulûm*, Kahire 1342, s. 21; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeire), V, 45; Ebû'l-Meâlî, *Beyânü'l-edyân* (trc. Yahyâ el-Haşşâb, *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XIX/1, Kahire 1957 içinde), s. 39; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 250-251; B. Lewis, *The Assassins: a Radical Sect in Islam*, London 1967, s. 128; J. Wellhausen, *İslâmiyetin İlk Devrinde Dini-Siyasî Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1989, s. 130, 138; İsrail Friedlaender, "The Heterodoxies of the Shi'ites in the Presentation of Ibn Hazm", *JAOS*, XXVIII (1907), s. 62-63; XXIX (1909), s. 93-95; W. F. Tucker, "Ebû Mansûr el-İclî ve Mansûriyye" (trc. E. Ruhi Fiğlalı), *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 5, Ankara 1982, s. 225; C. van Arendonk, "Khashabiyya", *El²* (İng.), IV, 1086-1087; M. Chouëmi, "Kafir-kub", a.e., IV, 411.

MUSTAFA ÖZ

HAŞEVİYYE

(bk. HAŞVİYYE).

HAŞHAŞ

Kapsülünden afyon,
tohumundan yağ elde edilen
tarım bitkisi.

Haşhaş kelimesi, bitkinin kapsülü salandığında tohumların çıkardığı sestene kaynaklanan taklidî (onomatopeik) bir isim olmalıdır; çivi yazılı Hitit tabletlerinde rastlanan en eski adı *haššikanın* da yine aynı sestene türediği düşünülebilir.

Haşhaş (*Papaver somniferum*), gelincikgiller familyasından 30-200 cm. boyunda bir yıllık otsu bir bitkidir. Yaprakları sapsız ve kenarları dişli, dalların ucunda tek başına açan beyaz veya mor renkli çiçekleri büyük ve meyveleri (kapsül) 4-5 cm. çapında yaklaşık küre biçimindedir. Meyvesi tepeciğinin altından delikler halinde açılmasına p. s. spontaneum (açık haşhaş), açılmayana p. s. anatolicum (Anadolu haşhaşı, kör haşhaş) denir. Tohumlar küçük, böbrek biçiminde ve beyaz, kirli sarı veya morumsu siyah renkli olur. Dünya genelinde birçok kültür formu bulunan haşhaşın eskiden beri Türkiye'de hemen hemen yalnız kör haşhaş türünün tarımı

yapılır. Bu türün, çiçekleriyle tohumları beyaz (var. *albascens*) veya mor (var. *violascens*) olmak üzere iki önemli çeşidi vardır. Bunlardan beyaz çiçekli olanı (ak haşhaş) afyon, diğeri yağ elde etmek için ekilir. Birçok türü bulunan yabancı haşhaşların çoğu bir yıllıktır. Kiremit kırmızısı renkli büyük çiçekleri olan çok yıllık türlerin ise (p. orientale, p. pseudo-orientale) morfin taşımadıkları için uyuşturucu bir etkileri yoktur.

Haşhaş kapsülüne haşhaş başı veya kellesi denir. Kapsül, henüz olgunlaşmadan özel bir bıçakla çizilmesi sonucu kısa sürede katılaştıran bir süt salgılar. Bu sütlerin bir araya toplanıp yoğunlaşmasıyla afyon denilen uyuşturucu ve ağrı kesici madde elde edilir. Bugün Türkiye'de Bolvadin'de kurulmuş olan afyon alkaloitleri fabrikasında ham afyon işlenerek morfin ve kodein gibi alkaloitler üretilmektedir. Kapsülün olgunlaşmasının ardından kırılarak sıkılan haşhaş tohumunun kavrukluktan sonra sıkılmasıyla haşhaş yağı elde edilir. Açık sarı renkli, uçucu ve lezzetli hafif tatlı olan bu sıvı yağ haşhaş yetiştirilen bölgelerde yemeklere konur. Haşhaş yağı, aslında uyuşturucu etkisi bulunmamakla birlikte kapsül kırılırken küçük parçaların ve tozun tohuma karışması sebebiyle çok az miktarda afyon alkaloitleri ihtiva eder ve bu yüzden alışık olmayanlara baş ağrısı verir. Ezilen tohumların hamura katılması ile haşhaşlı ekmek yapılır; haşhaş küspesi de çok değerli bir hayvan yemidir.

Anadolu'da haşhaş tarımının insanların yerleşik hayata geçtikleri yıllara kadar gittiği tahmin edilmekte, hakkındaki ilk yazılı bilgilere de milâttan önce II. binyle ait Hitit tabletlerinde rastlanmaktadır. Zamanla haşhaş tarımı buradan çevredeki bölgelere, daha sonra da afyon üretimi kuvvetli bir ihtimalle İslâm tıbbının etkisi ve müslüman tâcirlerin aracılığıyla Hindistan ve Çin'e kadar yayılmıştır.

Bütün dünya devletlerinde olduğu gibi Türkiye'de de afyon kullanımını engellemek amacıyla haşhaş ekimine Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden bu yana belli sınırlamalar getirilmiştir. 1933 yılından beri özel izne tâbi olan haşhaş tarımı, 1974'te alınan Bakanlar Kurulu kararı uyarınca sadece Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Konya, Kütahya ve Uşak illerinde yapılmakta ve toplanan kapsüller fabrikada işlenmek üzere çizilmeden Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satılmaktadır (haşhaşın dinî ve hukukî hükümleri için bk. AFYON).

BİBLİYOGRAFYA :

Fethi İncekara, *Türkiye'de Haşhaş Çeşitleri ve Bunların Tohum ve Afyon Bakımından Değerleri* (doktora tezi, 1949, AÜ Ziraat Fakültesi); Turhan Baytop, *Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri*, İstanbul 1963, s. 148-176; a.mlf., *Farmakognozi Ders Kitabı*, İstanbul 1974, II, 113-128; a.mlf., *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi, İstisnâ ve Bitkilerin Kullanılması*, İstanbul 1984, s. 244-248; Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'nun Florası*, Ankara 1987, s. 16-19.

TURHAN BAYTOP

HAŞHAŞİLER

(bk. HAŞİŞİYYE).

HÂŞİM (Benî Hâşim)

(بنو هاشم)

Kureyş kabilesinin
Hz. Peygamber'in de
mensup olduğu kolu.

Kabileye adını veren Hâşim b. Abdümenâf'ın soyu Fihri (Kureyş) b. Mâlik yoluyla Adnân'a ulaşır. Hâşim'in soyu oğullarından Abdülmuttalib ile devam etmiş, diğer oğullarının nesli zaman içinde kesilmiştir. Benî Hâşim (Hâşimoğulları), Abdülmuttalib'in dört oğluna (Abbas, Ebû Tâlib, Hâris, Ebû Leheb) nisbet edilen Abbâsîler, Tâlibîler, Hârisîler ve Lehebîler'den teşekkül ediyordu. Abdülmuttalib'in diğer oğlu ve Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın soyu ise Resûl-i Ekrem'in kızı Fâtıma yoluyla devam etmiştir. Benî Hâşim, Ali b. Ebû Tâlib'e nisbetle Alevîler, Akil b. Ebû Tâlib'e nisbetle Akilîler ve Ca'fer b. Ebû Tâlib'e nisbetle Ca'ferîler, Hz. Hasan'a nisbetle Hasenîler (şerifler), Hz. Hüseyin'e nisbetle Hüseyinîler (seyyidler) gibi çeşitli tâli kollara ayrılmıştır. Resûl-i Ekrem'in soyunu devam ettirdikleri için seyyidler ve şerifler müslümanlar arasında diğer Hâşimîler'den daha fazla itibar görmüştür.

İslâmiyet'in doğduğu sırada yerleşik bir hayat süren Benî Hâşim, Kureyş kabilesinin diğer kolları gibi geçimini ticaretle temin ediyordu. Kureyş'in yaz ve kış seyahatleri, ilk defa Kureyş'in reisi ve Hâşimîler'in atası olan Hâşim b. Abdümenâf tarafından düzenlenmiş ve gelenek haline getirilmiştir. Kureyş'in önemli iç mücadelelerinden biri olan Mutayyebî-Ahlâf çekişmesinde Mutayyebî'nin reisliğini yapan Hâşim, bu çekişmenin ardından barışın sağlanması üzerine *rifâde** ve *sikâye** görevlerini üstlendi. Onun ölümünden sonra bu görevler önce kar-